

DE HOLLANDSCHE ZEESCHILDERS DER XVIIe EEUW.

door Dr. Jozef MULS.

Het is wel opvallend dat de Hollandsche Schilders der gouden eeuw zoo weinig aandacht hebben geschonken aan de beroemde wapenfeiten te land, die op het einde der XVIe eeuw en in den aanvang der XVIIe eeuw de onafhankelijkheid van de Republiek der Vereenigde Provinciën gevestigd hebben.

Voor al wat er op zee gebeurt hebben zij daarentegen de grootste belangstelling getoond. Na de Doelen- en Regentenstukken zijn de schilderijen die zeeslagen verbeelden wel de meest gezochte versiering voor vergaderzalen en openbare gebouwen, zoowel van de Steden als van het Rijk.

Reeds in de XVIe eeuw doen de Haarlemmer schilders Hendrick Vroom en Claes van Wieringen zich gelden met omvangrijke en triomfantelijke doeken.

Vroom is wel de voornaamste van dien tijd. Vriend van den Vlaming, Karel van Mander, die ook te Haarlem woonde, kan hij de vader van het Hollandsche marinestuk genoemd worden. Hij schilderde voor het Stadhuis van zijn stad het *Gevecht op het Haarlemmer Meer* tusschen de Hollandsche en de Spaansche schepen in 1573. Van de Engelsche Regeering kreeg hij opdracht om de kartons te maken voor een wandtapijt dat den *Ondergang der Armada* in 1588 moest voorstellen. Het reusachtig stuk heeft meer dan twee eeuwen het Huis der Lords in het Parlement te Londen versierd. In 1834 werd het door brand jammerlijk vernield. Het Rijksmuseum te Amsterdam bewaart van hem *Het overzeilen van Spaansche galeien* in 1602. Hij heeft ook den *Slag bij Gibraltar* vereeuwigd waar Heemskerck sneuvelde in 1607. Vroom schilderde in de eerste plaats voor kooplieden en zeevaarders die van schepen alles weten en dadelijk zien of zij goed zijn toegetakeld. Scheepsportretten zou men zijn zeestukken kunnen noemen. Er ontbreekt niets, van den boegspriet tot den achtersteven.

De atmosferische schildering van de zee begint pas in de XVIIe eeuw. Van dien tijd af staan de Hollandsche marineschilders vooraan in de wereld.

De Vlaming Porcellis, een Gentenaar van geboorte en die naar Haarlem verhuist, mag als de baanbreker der nieuwe richting beschouwd worden.

Roemrijke gebeurtenissen ontbraken niet. Holland vestigt en handhaaft zijn uitgebreid koloniaal Rijk. De havens van Rotterdam en Amsterdam centraliseeren den wereldhandel. Heerschappij ter zee was een noodzakelijkheid geworden. Het Rijksmuseum bewaart de historische momenten van deze expansiepolitiek : *De Slag op het Slaak* van 1631, door Simon de Vlieger, *De Slag bij Duins* van 1639 en *De Slag bij Terheide* van 1653, door Willem van de Velde de oude, *Het Verbranden der Engelsche Vloot* in 1667 en het *Opbrengen van de Royal Charles* door Schellinckx en Van Diest, *De Slag bij Livorno*, *De Slag in de Sont*, *De Slag bij Kijkduin*, door Willem van de Velde de jonge, zonder te spreken van de vele zeeslagen die Ludolf Backhuysen heeft vereeuwigd en van de kleinere gevallen, zooals het voorbijzeilen van een Statenjacht en het aan boord gaan van troepen die, voor een zeevarend en zoo intensief-koloniseerend volk als het Hollandsche, altijd geliefde onderwerpen bleven. Men ziet op die schilderijen de hoog-gebouwde zeekasteelen van dien tijd, statig varend over de grijze golven, met zeilen bollend in den wind, opgetuigd als voor een feest : de boegspriet gebeeldhouwd, de barokke balustraden van den achtersteven zwierig stijgend naar den rijk-versierden grooten lantaarn. Aan stuur- en bakboord zijn de luiken geheven op de kanonmonden die vuur en rook braken.

Uit deze historisch-documentaire schildering heeft het zuiver artistieke marinstuk zich ontwikkeld, zonder eenige andere bijkomstigheid, niets dan de eindelooze uitgestrektheid van de doorwoelde wateren onder den hoogen hemelkoepel. Zoo zijn ook de voorstellingen ontstaan van riviermonden en binnenwateren, die diep in het land zich uitstrekken naar lichtende horizonten en zoo karakteristiek een beeld vormen van het waterland dat Holland is.

Simon de Vlieger (1601-1653) heeft reeds die grauwe atmosferische stemming, waarin zijn zeegevechten als verdoezeld voorkomen. Later zocht hij meer naar effecten, tegenstellingen van licht en duister. Er valt zon op de wateren van uit een wolkenvaart en de verte straalt op een enkele plaats in het algemeene grijs van het schilderij.

Jan van de Capelle (1624-1679) bracht die zachte doorzichtigheid van water en lucht, dat onnaspeurbaar samensmelten van de elementen. Donkere schepen duiken op uit de nevelen. De zeilen dragen het licht. Zij verdiepen de ruimte wijd en zijd. Hij is de eerste wellicht die de zwaarmoedigheid der groote wateren heeft aangevoeld.

Jakob Ruysdael vooral, heeft in zijn marinestukken, zoowel als in zijn landschappen, dat gevoelig menschelijk bestanddeel gebracht in de wedergave van de natuur. Zooals de menschelijke gestalte bij Michel Angelo diende als uitdrukingsmiddel van zijn innerlijk-verscheurde ziel, zoo zijn de van storm doorwoelde wateren van Ruysdael als het ware geladen met den weemoed van den kunstenaar. Hij heeft voor het eerst op zoo volledige wijze de verbondenheid van wateren en hemelen, van alle verschijnselen onder elkaar waargenomen. Bij hem staan wij voor een cosmisch aanvoelen van het heelal. Hij ziet het natuurbeeld in zijn samenhang en zijne eindeloosheid, de verten onbegrensd, de hemelen onmeetbaar. Het innerlijke gemoedsleven wordt bewogen op een zelfde rythme als de natuur. De mensch voelt zich stijgen met de grootheid van de schepping. Hij ademt met den adem van de grandiose ruimte. In Ruysdael wonen wij het geval bij van een hoogstaande persoonlijkheid die de uitzichten van de wereld aanwendt tot mededeeling van de eigen innerlijke gesteltenis. Wat voor Michel Angelo lijn beweging en modelé waren, dat zijn voor Ruysdael de tonaliteiten van lucht en water, het spel van licht en schaduw door de ruimte geworden. In de wijze van schilderen zelf, in de techniek, in den monumentalen opbouw van de hemelen met hunne wolken-architectuur, wordt het oneindigheidsgevoel van een uitzonderlijk mensch tot uiting gebracht. Het is een muziekaal oogenblik : het opgaan in het onbepaalbare, het zwevende, het oneindige, een eerste veropenbaring van wat

wij later nog veel intenser zullen ondervinden bij de Pastorale Symfonie van Beethoven; het ontroerde meeleven met het alleven van de schepping.

De op zijn tijd meest beroemde zeeschilder is nochtans niet Ruysdael maar wel Willem van de Velde de jongere geweest (1633-1707). Het diepzinnige en uitzonderlijke wordt door de massa niet begrepen. Zij houdt meer van het algemeen gangbare, het gemakkelijk leesbare van een voorstelling. Het zoogenoemde « Kanonschot » uit het Rijksmuseum van Amsterdam is wel zijn meest bekend werk. In de verte van fijn-afgestemde wateren en wolkenluchten ligt het oorlogschip met slaphangende zeilen. Het signaal wordt gegeven door een kanonmond aan bakboord. Men ziet de rookpluim die te zweven begint door de ijle ruimte. Men heeft den indruk alsof het schot weerklinkt met doffen knal en gaat uitsterven van wolk tot wolk aan de in nevelen verzinkende horizonten van het waterland.

Ludolf Bakhuyzen (1630-1708) is een drooger, onrustiger schilder van zeestukken, maar die op zijn tijd ook grooten naam verwierf.

Als schilders van kanalen, vlieten, riviermonden en plassen moeten, benevens Ruysdael, Van Goyen, Aert van der Neer, Hobbema, Isaias van de Velde, Hendrick Avercamp en Vermeer van Delft genoemd worden.

Van der Neer is wellicht de schilder bij uitnemendheid van het kanaallandschap, met zijn diep zich in den polder vernauwende driehoek van lichtend water. Donkere boomgroepen staan langs de oevers. Het licht van de maan, een verre brand, de zon die opkomt of ondergaat, leggen een glans van zilver, een gloed van vuur of van goud over den waterweg en doorglooren de verten.

Avercamp werkt miniatuurachtig in zijne fijne als akwanelen zacht-getinte schilderijtjes. Het stroomlandschap de kanalen baden in zomerlicht of winterklaarheid. Over het toegevroren water gaat het edel spel der schaverdijnders.

Isaias van de Velde schildert breeder en in krachtvoller toon dezelfde onderwerpen.

Zijn leerling Jan van Goyen (1593-1661) zocht naar een algemeene tonaliteit, het geel-groene, het grijs-groene, waarin hij de fijnste stemmingen wist uit te drukken die over de Hollandsche kanalen te zweven hangen.

Hobbema is de schilder van de plassen bij een watermolen naast het blauwgroen van boom massa's.

Vermeer is de schilder van het gezicht op Delft waar de stad met hare wallen en torens weerspiegeld staat in het stille watervlak van hare haven onder blauwen hemel.

Een bijzondere vermelding verdient nog Albert Cuyp (1620-1691) die de verbeelder is van de zon-doorgloeide Maasmonding met de logge trekschuiten.

Al deze waterschilders van zee of plas en gracht hebben iets gemeens onder elkaar omdat zij allen die hoogste schoonheid van het natuurgezicht kenden: de onzekere lijn waar aarde en hemel elkander raken en die over het vlakke landschap van Holland of over de wijde zee overal zichtbaar is.

Zij hebben zich allen rekenschap gegeven van het overwegend belang van den hemel met zijn wisselend licht en zijn varende wolken. Telkens neemt de hemel ten minste de twee derden in van het heele schilderij. De kleine strook aarde van den polder, de wateren van de zee, zijn een vlak dat naar het ledige, het ijle toegaat aan den horizont.

Alles ligt in Holland en op het beeld dat de schilders ervan gaven in gelijke effenheid: de zee in de havens, de kanalen, de weiden met hunne plassen, de tulpenvelden. De zee is van de uiterste noorder grens tot het uiterst zuiden overal aanwezig. Bij hooge tij zijn van uit de zee gezien de duinen als weg gevaagd en schijnt het land overstroomd door de dijnende golven.

De zee is niet alleen overal aanwezig langs de uitgestrekte kust, zij overweldigt het land, zoo dat haar vloed tot in de verste steden gevoeld wordt en de schepen doet rijzen in havendokken, kanalen en grachten. Zoo is de zee als de harteklop van het land. Hare wateren loopen als door aderen heel het land te bevruchten. Zoo is de Hollandsche mensch,

de landman zoowel als de zeeman, voortdurend in kontakt met het geweldig element der wateren, die « Immensi tremor Oceani » waarvan het grafschrift van admiraal De Ruyter spreekt.

Zoo is het ook gebeurd dat de Hollandsche schilders meer dan welke andere dat eindeloosheids gevoel der groote wateren hebben gekend en dat zij door het weergeven er van een der hoogste stijgingen, wij zouden haast kunnen zeggen de apotheose der schilderkunst hebben vewezenlijkt.

Jozef MULS.